

Prosazování práva WTO

Světové hospodářské právo

Filip Křepelka

krepelka@law.muni.cz

Mechanismus řešení sporů ve WTO

- Jedním z požadavků kladených v 80. letech (uruguayské kolo jednání) bylo posílení prosazování vytvořením mechanismu řešení sporů.
- Jak vypadalo řešení sporů podle GATT 1947? Existovala určité procedury, nebyly však propracované.
- Výsledek: propracované Ujednání o řešení sporů (Dispute Settlement Understanding – DSU) jako příloha 2 Smlouvy o WTO.
- Účast na mechanismu je tak povinná pro všechny členské státy WTO.
- Mechanismus spočívá v možnosti členského státu žalovat jiný členský stát, jsou-li ohrožené jeho právem WTO chráněné zájmy.
- Chybí prosazování ze strany samotné WTO.

Srovnání s nadnárodními ES/EU

- V Evropském společenství jsou nástroje prosazování účinnější.
- Komise má za úkol sledovat (z úřední povinnosti, jakkoli zpravidla z podnětu dotčených) dodržování liberalizačního, harmonizačního a koordinačního práva v podobě neslučitelné legislativy či praxe.
- Stěžovat si a žalovat mohou také členské státy, nechávají to nicméně na Komisi.
- Děje se tak vyjednáváním s členskými státy, jejich vyšetřováním a žalováním před Soudním dvorem, popř. žádáním pokut.
- Takové postupy (s výjimkou pokut) jsou běžné (tisíce a stovky případů ročně), každý členský stát již byl mnohokrát vyšetřován a žalován.

Srovnání s obvyklými poměry v mezinárodním právu

- Globální klasické mezinárodní právo, založené sítí mezinárodních smluv, nemá všeobecnou jurisdikci.
- Mezinárodní soudní dvůr (orgán Organizace Spojených národů se sídlem v Haagu) je příslušný jenom na základě rozhodčí doložky ve smlouvě, shodě vůle svářících se států nebo dodatečné dohody řešit takto svůj spor.
- Podobná je jurisdikce dalších mezinárodních soudů.
- Jenom některá odvětví mezinárodního práva mají obligatorní jurisdikci.
- Nejzávažnější spory nemají státy chuť řešit prostřednictvím mezinárodních soudů.

Fáze vyjednávání (konzultace)

- DSU vytváří mechanismus pro poměrně rychlé a účinné řešení mezistátních sporů ze závazků daných právem WTO.
- Přesto se upřednostňuje shoda jednotlivých členských států.
- Proto DSU nejdříve předpokládá konzultace mezi žalujícím a žalovaným členským státem.
- Pro konzultace vytváří DSU organizační rámec, asistenci poskytuje WTO.
- Pro postup jsou stanovené krátké lhůty.
- Řada sporů vskutku končí v konzultační fázi řízení.

Fáze řízení

- DSU stanoví krátké lhůty pro jednotlivá vyjádření žalujícího státu, žalovaného státu a vedlejších účastníků řízení.
- Existuje harmonogram ústního projednávání.
- Řízení je nicméně především písemné a uzavřené veřejnosti.

Orgány pro rozhodování

- Orgán pro řešení sporů – tvoří tzv. Generální rada složená ze zástupců členských států – potvrzuje (dodává legitimitu) zprávám panelů.
- Panely (skupiny odborníků) – senáty pro rozhodování s lichým počtem členů - vytvářené pokud možno shodou svářících se států, jinak jmenované organizací, existují seznamy potenciálních panelistů, pozornost se věnuje zastoupení méně vyspělých zemí.
- Odvolací orgán – je stálý orgán složený ze sedmi soudců-odborníků na mezinárodní právo a obchod.
- Rozhodci – působí při možném rozhodčím řízení.

Účastníci řízení

- Jsou zásadně jednotlivé státy.
- Hlavní účastníci řízení jsou žalující a žalovaný stát. Ti mají řízení v dispozici.
- Účastnit na řízení se mohou též další státy, které se mohou stavět na jednu nebo druhou stranu, popř. vyjadřovat odlišná stanoviska.
- Jaké je postavení Evropského společenství? Bývá často žalující a žalované. Žalované bývají výjimečně také členské státy ES s ohledem na možná omezení vyplývající z jejich legislativy. Naopak typické federace (USA) jsou žalované též za členské státy. Jaké dopady na účastenství členských států má posilování kompetence celku.
- Je ochota přiznat jistou podíl na řízení s možností ovlivnění výsledku též nestátním subjektům (koncernům, nevládním organizacím, asociacím průmyslu a obchodu, odborům)? Účastenství v řízení nezískávají.

Zpráva panelu

- Po vyhodnocení podání a jednáních panel připravuje tzv. zprávu (fakticky nálezn nebo rozsudek), která obsahuje výrok ve zdvořilé podobě svářícím se členským státům prostřednictvím Orgánu pro řešení sporů.
- Zprávy jsou obšírné, zahrnují úplná vyjádření jednotlivých účastníků řízení, rozsáhlé citace právní úpravy práva WTO stejně jako národní legislativy.

(Úředními jazyky WTO jsou angličtina, francouzština, španělština – organizace nepřekládá do jazyků svářících se stran).

Odvolací řízení

- Proti právnímu hodnocení lze uplatnit opravný prostředek.
- Odvolací řízení má řadu procedurálních standardů (lhůty, způsoby jednání sporných stran apod.).
- Přibližně polovina nálezů panelů je napadána odvoláním.

Dobrovolné respektování

- DSU očekává, že odsouzený členský stát v přiměřené době změní neslučitelnou legislativu nebo upustí od neslučitelné praxe.
- Mnohdy je ale pro odsouzené členské státy z vnitropolitických důvodů obtížné nebo nemožné učinit nápravu.

Kompenzace a sankce

- Nástroje prosazování mezinárodního práva jsou retorze a represálie.
- Pro represálie v režimu WTO se stanoví určité postupy.
- Státy se mohou dohodnout na tzv. kompenzaci, tj. odsouzený stát připustí protiopatření v oblasti celní ze strany druhého státu.

Počet řízení od roku 1995

- Dosud zahájeno 390 sporů.
- Počet řízení zahajovaných v posledních letech již neroste, spíše stagnuje.
- Často se sváří velmoci, středně velké a menší státy nikoli.
- Lze jistě dokladovat, že spory se vedou o obchodní zájmy, které jsou pro dotčené státy zásadní.

Vyhodnocení účinnosti a spravedlnosti mechanismu

- Mechanismus je bezpochyby účinnější než nástroje prosazování obvyklého mezinárodního práva.
- Přitom spory nejsou jenom technologicko-organizační ale navýsost politické.
- Bezpochyby velmoci (USA, ES a několik málo desítek dalších států) mají větší důvody a větší síly pro vedení sporů. To potvrzuje poměrně malý počet sporů týkající se menších států.
- Pochopitelně menší síly pro žalobu stejně jako obhajobu mají státy chudší a s méně schopnou veřejnou správou.
- Je jisté, že řada, snad většina porušování zůstává nedotčena, státy se nežalují kvůli omezeným dopadům, politickým ohledům stejně jako „máslu na hlavě“.

Mechanismus hodnocení obchodní politiky I

- Dle přílohy 3 ke Smlouvě o založení WTO
- Mechanismus kontroly obchodní politiky členských států (*Trade Policy Review Mechanism*, TPRM) představuje systém sbírání a hodnocení informací obchodní politiky a veškeré související politiky (jak o legislativě, tak o administrativní a justiční praxi) členských států.
- Hlavním orgánem je *TPR – Body*, což je stejně jako DSB Generální rada, takže při rozhodování o závěrečném výsledku jsou shrnuta většinová mínění zúčastněných států.
- TPRM se provádí na základě memoranda členských států, na které navazují poznámky příslušného oddělení sekretariátu WTO. Finální debata v TPRB je ožívována dvěma zpravodaji. TPRB ani WTO nemají autoritativní nástroje vyšetřování, na nedostupné informace však mohou ve zprávě upozornit.

Mechanismus hodnocení obchodní politiky II

- Zprávy se provádějí u USA, Japonska, EU a Kanady jednou za 2 roky, u 16 států jednou za 4 roky, u zbytku jednou za 6 let, u nejzaostalejších zemí ještě méně.
- Postupně se stabilizoval harmonogram rotace, nyní již probíhá druhé všeobecné kolo *review*. Smyslem TPRM je vnesení větší průhlednosti do politik jednotlivých států, na WTO je tak přenesená informační a statistická funkce (podobně jako u řady dalších mezinárodních organizací).
- Na základě zpráv nezahajují *ex offo* ani na základě uvážení orgány WTO jakékoli řízení proti členským státům. Zprávy však samozřejmě mohou usnadnit takové kroky jednotlivým členským státům.
- Zprávy obsahují sumární informace, jsou poměrně aktuální, s jednoletým až dvouletým zpožděním.

Jednotlivé spory – různý politicko-ekonomický a právní význam

- Čím propracovanější legislativa, tím méně je významná judikatura.
- Orgány pro řešení sporu jsou si vědomé omezené autority mezinárodního práva hospodářského a neuchylují se proto k aktivismu jako třeba Soudní dvůr v rámci Evropského společenství.
- Řada sporů se týká skutkového stavu, jeho právní posouzení je předem zřejmé.
- Přínos judikatury je proto řádově nižší než v případě práva EU. Víceméně neexistují právně zásadní judikáty.

Banány – zvýhodnění států AKP

- Evropská společenství od 60. let rozvíjela spolupráci s africkými, karibskými a pacifickými zeměmi – bývalými koloniemi (Dohoda z Lomé)
- Na základě jednotlivých dohod došlo k vytvoření preferenčního celního režimu pro dovoz banánů z těchto zemí.
- Preference dopadala nepříznivě na latinskoamerické producenty – nadnárodní koncerny s centrály v USA.
- Jedná se o porušování doložky nejvyšších výhod, které nelze prohlásit za zónu volného obchodu (nepřípustná selektivita – pouze jeden produkt).
- V několika řízeních USA a jednotlivé latinskoamerické země úspěšně žalovaly ES.
- Nyní byl vytvořen jiný mechanismus podpory AKP států ze strany ES (Dohoda z Cotonou).

Hormony v mase

- V USA nebo v Kanadě se přidávají dobytku hormonální léčivé přípravky (růstové hormony)
- V těchto zemích byly důsledky používání vyzkoušené, žádné dlouhodobé následky nebyly zjištěny. Obyvatelstvo užívání přijímalo.
- V ES byly tyto přípravky zakázány na základě negativních zkušeností (Itálie) a tlaku obyvatel (znejistěného mimo jiné nemocí BSE a možným přenosem na člověka).
- To komplikovalo dovoz do ES.
- Orgány pro řešení sporů (panel stejně jako odvolací orgán) konstatovaly, že zákaz nepředcházelo vyhodnocení rizik hormonálně ošetřeného masa. Nebyly tak dodrženy standardy dohody o sanitárních a fytosanitárních opatřeních.

Internetový hazard

- Antigua a Barbuda proti USA (DS 285)
- Žalující stát se dovolal GATS proti federální a státní legislativě USA požadující blokování přístupu na zahraniční internetové loterie a platby těmto loteriím v souvislosti se sázením.
- Panel a odvolací orgán – s částečně rozdílnými argumenty – konstatovaly podřazení elektronického hazardu pod GATS, připustily možná omezení z důvodu ochrany pořádku, nicméně tato omezení jsou v případě USA nepřiměřená. Určité druhy sázení po internetu přitom byly v USA povolené, takže šlo též o diskriminaci.
- O implementaci nálezů se dosud vede spor, řešil se před arbitráží WTO. Jaká účinná opatření může zavést státec proti supervelmoci? Antigua a Barbuda žádala o připuštění omezení ochrany práv duševního vlastnictví.

Telefonní spojení

- DS 204.
- Panel podřadil mexickou regulaci poplatků místního monopolního operátora za příchozí hovory amerických operátorů pod *mode one* jako služby poskytované z Mexika americkým providerům.
- Dotčené jsou zvláštní standardy GATS pro telekomunikace týkající se propojení za nákladové ceny a protisoutěžních praktik.
- Toto podřazení se setkalo s kritikou, tvrdí, že služba se poskytuje naopak.

Nedostatečné patentování léčiv

- Indie byla žalována jak ES, tak USA.
- Indie měla právní úpravu pro patentování léčiv a zemědělských výrobků, která znesnadňovala jednoznačné přihlášení patentů na tyto vynálezy.
- Indie neměla dostatečné záruky pro zajištění monopolu držitelů patentů na vynalezená léčiva a zemědělské výrobky.
- Indie „kličkuje“ při implementaci závěrů orgánů pro řešení sporů.

Geneticky modifikované plodiny

- Žaloby USA, Kanady, Argentiny proti ES (DS 291, 292, 293).
- GMO – v USA se genetické manipulace plodin za účelem většího výnosu, odolnosti apod. provádějí ve velkém rozsahu.
- V Evropě nemalá část obyvatelstva v 90. letech potraviny a další výrobky z geneticky modifikovaných plodin odmítala. EU proto výrazně omezila pěstování a dovoz. Některé členské státy (Rakousko) se pokusily o ještě přísnější legislativu. Postupně se nicméně prosadil liberálnější postoj, pěstování GMO plodin zůstává nicméně kontrolované, povolování je omezené a marketing zatížen nutností informování spotřebitelů.
- Omezení přístupu na evropský trh v podobě faktického moratoria v minulých letech a komplikací při povolování odbytu bylo předmětem odsouzení podle dohod o zemědělství, technických překážkách obchodu a sanitárních a fytosanitárních opatření.

Dotování výrobců dopravních letadel

- DS 316 a DS 317
- Boeing (USA) a Airbus (EU) jako duopolní výrobci velkých dopravních letadel dostávají od svých států řadu podpor. Rovněž marketing těchto letadel leteckým společnostem doma i ve světě je podporován.
- Snaha dohodnout rovnováhu v dotování ovšem nevyšla, proto se obě strany rozhodly řešit cestou dvou souběžných sporů na půdě WTO. Spory jsou zjevně natolik komplikované, že nebyly dořešené ani po pěti letech.